

**tekenen, handvaardigheid, textiele vormgeving**

Het correctievoorschrift bestaat uit:

- 1 Regels voor de beoordeling
- 2 Algemene regels
- 3 Vakspecifieke regels
- 4 Beoordelingsmodel
- 5 Aanleveren scores
- 6 Bronvermeldingen

## **1 Regels voor de beoordeling**

---

Het werk van de kandidaten wordt beoordeeld met inachtneming van de artikelen 3.21, 3.24 en 3.25 van het Uitvoeringsbesluit WVO 2020.

Voorts heeft het College voor Toetsen en Examens op grond van artikel 2 lid 2d van de Wet College voor toetsen en examens de Regeling beoordelingsnormen en bijbehorende scores centraal examen vastgesteld.

Voor de beoordeling zijn de volgende aspecten van de artikelen 3.21 t/m 3.25 van het Uitvoeringsbesluit WVO 2020 van belang:

- 1 De directeur doet het gemaakte werk met een exemplaar van de opgaven, de beoordelingsnormen en het proces-verbaal van het examen toekomen aan de examinerator. Deze kijkt het werk na en zendt het met zijn beoordeling aan de directeur. De examinerator past de beoordelingsnormen en de regels voor het toekennen van scorepunten toe die zijn gegeven door het College voor Toetsen en Examens.
- 2 De directeur doet de van de examinerator ontvangen stukken met een exemplaar van de opgaven, de beoordelingsnormen, het proces-verbaal en de regels voor het bepalen van de score onverwijld aan de directeur van de school van de gecommitteerde toekomen. Deze stelt het ter hand aan de gecommitteerde.

- 3 De gecommiteerde beoordeelt het werk zo spoedig mogelijk en past de beoordelingsnormen en de regels voor het bepalen van de score toe die zijn gegeven door het College voor Toetsen en Examens.  
De gecommiteerde voegt bij het gecorrigeerde werk een verklaring betreffende de verrichte correctie. Deze verklaring wordt mede ondertekend door het bevoegd gezag van de gecommiteerde.
- 4 De examiner en de gecommiteerde stellen in onderling overleg het behaalde aantal scorepunten voor het centraal examen vast.
- 5 Indien de examiner en de gecommiteerde daarbij niet tot overeenstemming komen, wordt het geschil voorgelegd aan het bevoegd gezag van de gecommiteerde. Dit bevoegd gezag kan hierover in overleg treden met het bevoegd gezag van de examiner. Indien het geschil niet kan worden beslecht, wordt hiervan melding gemaakt aan de inspectie. De inspectie kan een derde onafhankelijke corrector aanwijzen. De beoordeling van deze derde corrector komt in de plaats van de eerdere beoordelingen.

## 2 Algemene regels

---

Voor de beoordeling van het examenwerk zijn de volgende bepalingen uit de regeling van het College voor Toetsen en Examens van toepassing:

- 1 De examiner vermeldt op een lijst de namen en/of nummers van de kandidaten, het aan iedere kandidaat voor iedere vraag toegekende aantal scorepunten en het totaal aantal scorepunten van iedere kandidaat.
- 2 Voor het antwoord op een vraag worden door de examiner en door de gecommiteerde scorepunten toegekend, in overeenstemming met correctievoorschrift. Scorepunten zijn de getallen 0, 1, 2, ..., n, waarbij n het maximaal te behalen aantal scorepunten voor een vraag is. Andere scorepunten die geen gehele getallen zijn, of een score minder dan 0 zijn niet geoorloofd.
- 3 Scorepunten worden toegekend met inachtneming van de volgende regels:
  - 3.1 indien een vraag volledig juist is beantwoord, wordt het maximaal te behalen aantal scorepunten toegekend;
  - 3.2 indien een vraag gedeeltelijk juist is beantwoord, wordt een deel van de te behalen scorepunten toegekend in overeenstemming met het beoordelingsmodel;
  - 3.3 indien een antwoord op een open vraag niet in het beoordelingsmodel voorkomt en dit antwoord op grond van aantoonbare, vakinhoudelijke argumenten als juist of gedeeltelijk juist aangemerkt kan worden, moeten scorepunten worden toegekend naar analogie of in de geest van het beoordelingsmodel;
  - 3.4 indien slechts één voorbeeld, reden, uitwerking, citaat of andersoortig antwoord gevraagd wordt, wordt uitsluitend het eerstgegeven antwoord beoordeeld;
  - 3.5 indien meer dan één voorbeeld, reden, uitwerking, citaat of andersoortig antwoord gevraagd wordt, worden uitsluitend de eerstgegeven antwoorden beoordeeld, tot maximaal het gevraagde aantal;
  - 3.6 indien in een antwoord een gevraagde verklaring of uitleg of afleiding of berekening ontbreekt dan wel foutief is, worden 0 scorepunten toegekend tenzij in het beoordelingsmodel anders is aangegeven;

- 3.7 indien in het beoordelingsmodel verschillende mogelijkheden zijn opgenomen, gescheiden door het teken /, gelden deze mogelijkheden als verschillende formuleringen van hetzelfde antwoord of onderdeel van dat antwoord;
- 3.8 indien in het beoordelingsmodel een gedeelte van het antwoord tussen haakjes staat, behoeft dit gedeelte niet in het antwoord van de kandidaat voor te komen;
- 3.9 indien een kandidaat op grond van een algemeen geldende woordbetekenis, zoals bijvoorbeeld vermeld in een woordenboek, een antwoord geeft dat vakinhoudelijk onjuist is, worden aan dat antwoord geen scorepunten toegekend, of tenminste niet de scorepunten die met de vakinhoudelijke onjuistheid gemoeid zijn.
- 4 Het juiste antwoord op een meerkeuzevraag is de hoofdletter die behoort bij de juiste keuzemogelijkheid. Als het antwoord op een andere manier is gegeven, maar onomstotelijk vaststaat dat het juist is, dan moet dit antwoord ook goed gerekend worden. Voor het juiste antwoord op een meerkeuzevraag wordt het in het beoordelingsmodel vermelde aantal scorepunten toegekend. Voor elk ander antwoord worden geen scorepunten toegekend. Indien meer dan één antwoord gegeven is, worden eveneens geen scorepunten toegekend.
- 5 Een fout mag in de uitwerking van een vraag maar één keer worden aangerekend, tenzij daardoor de vraag aanzienlijk vereenvoudigd wordt en/of tenzij in het beoordelingsmodel anders is vermeld.
- 6 Een zelfde fout in de beantwoording van verschillende vragen moet steeds opnieuw worden aangerekend, tenzij in het beoordelingsmodel anders is vermeld.
- 7 Indien de examinerator of de gecommitteerde meent dat in een examen of in het beoordelingsmodel bij dat examen een fout of onvolkomenheid zit, beoordeelt hij het werk van de kandidaten alsof examen en beoordelingsmodel juist zijn. Hij kan de fout of onvolkomenheid mededelen aan het College voor Toetsen en Examens. Het is niet toegestaan zelfstandig af te wijken van het beoordelingsmodel. Met een eventuele fout wordt bij de definitieve normering van het examen rekening gehouden.
- 8 Scorepunten worden toegekend op grond van het door de kandidaat gegeven antwoord op iedere vraag. Er worden geen scorepunten vooraf gegeven.
- 9 Het cijfer voor het centraal examen wordt als volgt verkregen.  
Eerste en tweede corrector stellen de score voor iedere kandidaat vast. Deze score wordt meegedeeld aan de directeur.  
De directeur stelt het cijfer voor het centraal examen vast op basis van de regels voor omzetting van score naar cijfer.

**NB1** *T.a.v. de status van het correctievoorschrift:*

Het College voor Toetsen en Examens heeft de correctievoorschriften bij regeling vastgesteld. Het correctievoorschrift is een zogeheten algemeen verbindend voorschrift en valt onder wet- en regelgeving die van overheidswege wordt verstrekt. De corrector mag dus niet afwijken van het correctievoorschrift.

NB2 *T.a.v. het verkeer tussen examinerator en gecommiteerde (eerste en tweede corrector):*

Het aangeven van de onvolkomenheden op het werk en/of het noteren van de behaalde scores bij de vraag is toegestaan, maar niet verplicht. Evenmin is er een standaardformulier voorgeschreven voor de vermelding van de scores van de kandidaten. Het vermelden van het schoolexamencijfer is toegestaan, maar niet verplicht. Binnen de ruimte die de regelgeving biedt, kunnen scholen afzonderlijk of in gezamenlijk overleg keuzes maken.

NB3 *T.a.v. aanvullingen op het correctievoorschrift:*

Er zijn twee redenen voor een aanvulling op het correctievoorschrift: verduidelijking en een fout.

*Verduidelijking*

Het correctievoorschrift is vóór de afname opgesteld. Na de afname blijkt pas welke antwoorden kandidaten geven. Vragen en reacties die via het Examenloket bij de Toets- en Examenlijn binnenkomen, kunnen duidelijk maken dat het correctievoorschrift niet voldoende recht doet aan door kandidaten gegeven antwoorden. Een aanvulling op het correctievoorschrift kan dan alsnog duidelijkheid bieden.

*Een fout*

Als het College voor Toetsen en Examens vaststelt dat een centraal examen een fout bevat, kan het besluiten tot een aanvulling op het correctievoorschrift.

Een aanvulling op het correctievoorschrift wordt door middel van een mailing vanuit Examenblad.nl bekendgemaakt. Een aanvulling op het correctievoorschrift wordt zo spoedig mogelijk verstuurd aan de examensecretarissen.

Soms komt een onvolkomenheid pas geruime tijd na de afname aan het licht. In die gevallen vermeldt de aanvulling:

- Als het werk al naar de tweede corrector is gezonden, past de tweede corrector deze aanvulling op het correctievoorschrift toe.  
en/of
- Als de aanvulling niet is verwerkt in de naar Cito gezonden Wolf-scores, voert Cito dezelfde wijziging door die de correctoren op de verzamelstaat doorvoeren.

Dit laatste gebeurt alleen als de aanvulling luidt dat voor een vraag alle scorepunten moeten worden toegekend.

Als een onvolkomenheid op een dusdanig laat tijdstip geconstateerd wordt dat een aanvulling op het correctievoorschrift ook voor de tweede corrector te laat komt, houdt het College voor Toetsen en Examens bij de vaststelling van de N-term rekening met de onvolkomenheid.

### 3 Vakspecifieke regels

---

Voor dit examen zijn geen vakspecifieke regels vastgesteld.

## 4 Beoordelingsmodel

| Vraag | Antwoord | Scores |
|-------|----------|--------|
|-------|----------|--------|

### Het gebouw als totaal kunstwerk

**1 maximumscore 3**

drie van de volgende:

- spitsbogen
- kruisribgewelven
- steunberen
- pinakels
- luchtbogen
- bundelpijlers / samengestelde zuilen

per juist antwoord

1

**2 maximumscore 1**

een van de volgende:

- Het (gekleurde) licht symboliseerde het goddelijke / hemelse licht (God is licht, het hemels Jeruzalem).
- De (gebrandschilderde) ramen vermengen door hun transparantie / flonkering de stoffelijke wereld met de bovennatuurlijke / geestelijke wereld.

**3 maximumscore 2**

De antwoorden moeten de volgende strekking hebben:

- De koning en de koningin zijn de opdrachtgevers / schenkers van het raam. Dit kun je zien aan het model van het raam dat ze in hun handen houden.
- Ze zijn in het onderste gedeelte van het raam afgebeeld, omdat ze op deze manier hun nederigheid / dienstbaarheid ten aanzien van God / Christus tonen en/of omdat hun wereldse status lager is dan die van heiligen en/of Christus.

1

1

| Vraag | Antwoord | Scores |
|-------|----------|--------|
|-------|----------|--------|

**4 maximumscore 3**

drie van de volgende:

- opleiding van leerlingen (het meester-gezel-leerlingsysteem)
- de vereiste kwaliteit van de producten
- de arbeidsomstandigheden (in de ateliers)
- opvang bij ziekte / overlijden (financiële vergoeding / pensioen voor nabestaanden van overleden kunstenaar)
- het exclusieve recht op uitoefening van het ambacht / bescherming tegen concurrentie
- eisen voor toelating tot het gilde
- verdeling van werk / afstemming van verschillende taken op elkaar

per juist antwoord

1

**5 maximumscore 2**

twee van de volgende:

- Het werk, met zijn religieuze betekenis of functie stond centraal, niet de maker / het was werk ter ere van God. Het verbinden van je / een naam aan een kunstwerk was niet gepast, zodoende is de naam van de maker vaak niet bekend.
- De maker/kunstenaar had in de middeleeuwen veelal de status van ambachtsman en de namen van betrokken ambachtslieden bleven (en blijven nog altijd) vaak onbekend. (Pas vanaf de renaissance werden vaker namen aan kunstwerken verbonden, vooral daar waar het goede, nieuwe ideeën betrof (inventio) en/of daar waar het een uitzonderlijke vaardigheid betrof.)
- Er werd in de ateliers door ambachtslieden veel samengewerkt aan objecten / onderdelen van de kathedraal, er was dus geen sprake van één maker / het is dus vaak niet te zeggen wie dé maker is.
- Er is een beperkte hoeveelheid gegevens overgeleverd uit deze periode van de geschiedenis en/of de studie naar makers is (nog) beperkt. Om die reden is de naam van de maker vaak niet bekend.

per juist antwoord

1

| Vraag | Antwoord | Scores |
|-------|----------|--------|
|-------|----------|--------|

**6 maximumscore 3**

- Van Doesburg bedoelde hiermee dat hij streefde naar (een van de volgende): 1
  - een universele vormtaal voor de kunsten.
  - een vormtaal die gebaseerd is op zuivere, geometrische vormen.
  - een kleurkeuze gebaseerd op de primaire kleuren.
  - een (zuivere) functionele vormgeving.
  - een (gelijkwaardige) samenwerking tussen de verschillende kunstdisciplines.
- Het tijdschrift kon hieraan een bijdrage leveren door (twee van de volgende manieren): 2
  - beeldend kunstenaars, vormgevers en architecten een podium te bieden voor het uitwisselen van hun ideeën (over samenwerking en/of universele vormtaal).
  - concrete voorbeelden te tonen van de 'universele vormtaal' die De Stijl nastreefde (zoals het logo op de omslag, of de voorbeelden uit de bijlage laten zien).
  - het verspreiden van het gedachtegoed van De Stijl onder een (internationaal) publiek.

*Opmerking*

*Per juiste manier 1 scorepunt toekennen.*

| Vraag | Antwoord | Scores |
|-------|----------|--------|
|-------|----------|--------|

**7 maximumscore 2**

In een juist antwoord wordt zowel de verbinding als de zelfstandigheid van de schilderkunst in relatie tot de architectonische ruimte benoemd.

Verschillende combinaties zijn mogelijk.

Voorbeelden van juiste antwoorden zijn (twee van de volgende):

- De kleurvlakken gaan een verbinding aan met de architectonische ruimte doordat ze op de wand / het plafond zijn aangebracht, toch blijven de vlakken ook zelfstandige elementen omdat ze zijn aangebracht op een paneel / verhoging / reliëf.
- De (kleur)vlakken gaan een verbinding aan met de architectonische ruimte door hun grote formaat (ze zijn qua maat vergelijkbaar met onderdelen van de architectuur zoals deuren / vensters), toch blijven ze zelfstandig door hun egale kleuren.
- De kleurvlakken gaan een verbinding aan met de architectonische ruimte doordat ze soms worden onderbroken door architectonische elementen (zoals een hoek, een deur of een trap met galerij), toch behoudt de kleurencompositie haar zelfstandigheid omdat de vlakken doorlopen (bij de trap of galerij) / omdat het formaat / de vorm van de vlakken niet wordt gedicteerd door de architectuur (bijvoorbeeld de afmetingen van een wand).

per juist antwoord

1

**8 maximumscore 3**

drie van de volgende:

- (neo)gotiek, zoals de spitsbogen / het kruisribgewelf / straalkapellen
- (neo)romaans, zoals de ronde straalkapellen / de vensters met rondbogen / gesloten muurvlakken / stereometrische grondvlakken
- byzantijnse/oosterse/oriëntaalse bouwkunst, zoals de vele puntige torentjes / de kegelvormige, spitse koepel / de vele ramen in de tamboer van de koepel
- (neo)renaissance, zoals de tamboer / de lantaarn op de koepel.
- (neo)barok, zoals de parabolische boog van de koepel / de spiraalvormige lijnen op de koepel
- art-nouveau / jugendstil, zoals de slingerende / golvende / organische lijnen op de koepel

per juist antwoord

1

| Vraag | Antwoord | Scores |
|-------|----------|--------|
|-------|----------|--------|

**9 maximumscore 3**

drie van de volgende:

- (inhoudelijk) Het betreft een mozaïek met een religieus thema / religieuze voorstelling en dat past bij een kerk.
- (inhoudelijk) Via licht en flonkering van het mozaïek wordt een (symbolische) overgang van het materiële (de kerk) naar het immateriële bewerkstelligd. / Het mozaïek met zijn gekleurde schittering is op te vatten als een openbaring van het goddelijke (God is licht).
- (ruimtelijk) De (grillige) vorm van het mozaïek is afgestemd op / ingepast in die van het muurvlak (tussen de hoeken en tussen de bogen en de ramen).
- (ruimtelijk) Frieling laat het landschap in zijn mozaïek meegolven over en tussen de bogen in de architectuur.
- (ruimtelijk) Frieling gebruikt een vlakke / decoratieve stijl die past bij een wandkunstwerk / die de vlakheid van de wand benadrukt
- (ruimtelijk) Frieling gebruikt een decoratieve stijl die past bij de overige kunstwerken in de kerk.
- (ruimtelijk) Het mozaïek (van gekleurd glas) maakt gebruik van het licht in de ruimte dat door de vensters valt.
- (ruimtelijk / inhoudelijk) Het mozaïek is door de plaatsing / richting van de figuren, met Mozes voorop, als een verhaal te lezen (van links naar rechts).

per juist antwoord

1

**10 maximumscore 3**

- De pre-iconografische beschrijving is een feitelijke of 'droge' beschrijving van wat er te zien is. 1
- De iconografische (beschrijving en) interpretatie is betekenis geven aan het werk op basis van kunsthistorische kennis. 1
- Uitwerking van de iconologische interpretatie:  
Een juist antwoord bestaat uit een interpretatie van het werk vanuit de bredere context van de tijd waarin het werk is gemaakt. 1  
Bijvoorbeeld (een van de volgende):
  - Frieling geeft Mozes weer als een jonge, eigentijds geklede persoon (sneakers) en trekt zo een parallel tussen de opdracht die Mozes had en de vragen / opgave waar (jonge) mensen zich nu voor gesteld zien en/of suggereert dat die opdracht/opgave misschien dezelfde is of vergelijkbaar zou kunnen zijn.
  - Frieling kiest voor de weergave van eigenwijze / zoekende geiten (en van een geit die in een gat valt) in plaats van schapen. Dit kan geïnterpreteerd worden als een uitspraak over een veranderende (geloofs)cultuur / als een verwijzing naar de hedendaagse mens / de hedendaagse cultuur waarin sprake is van individualisme / pluralisme / zoekende mensen.

| Vraag | Antwoord | Scores |
|-------|----------|--------|
|-------|----------|--------|

**11 maximumscore 3**

drie van de volgende:

- Frieling werkt in opdracht van de Kerk (in de middeleeuwen een belangrijke opdrachtgever voor kunst).
- De keuze voor (glas)mozaïek staat in de traditie van de (vroeg)christelijke en/of Byzantijnse kunst.
- De keuze van vormen(taal) en/of motieven staat in de traditie van de (vroeg)christelijke en/of Byzantijnse kunst.
- Het werken op locatie, doet denken aan het werken in bouwloodsen naast/bij de kerken in aanbouw in de tijd van de middeleeuwen.
- Frieling is te zien als een soort meester van een werkplaats, die samenwerkt met assistenten / verschillende vakmensen (zoals ook in middeleeuwse werkplaats of bouwloods).
- Het werk heeft een sterk ambachtelijk karakter.
- Het werk sluit qua onderwerp/thema/motief aan op de middeleeuwse, christelijke traditie.
- Het uiteindelijke werk is het resultaat van een gezamenlijke inspanning. (De individuele kunstenaar staat in de middeleeuwen minder centraal dan in de renaissance, de romantiek of het modernisme.)

per juist antwoord

1

## Binnen buiten

### 12 maximumscore 3

drie van de volgende:

- (positionering en omlijsting) De behangsels geven door hun positionering op de wand, boven een rand/lambrisering / door de kaders/lijsten, het idee dat je door een raam/venster kijkt.
- (lage horizon) Door een lage horizon / grote luchtpartij ontstaat een sterke ruimtesuggestie / ontstaat een sterke dieptewerking / ontstaat de indruk van een vergezicht.
- (verkleining / perspectiefwerking) Naarmate de voorstelling zich verder naar achteren afspeelt, wordt deze kleiner afgebeeld (voorgond, middenstuk, achtergrond), hierdoor ontstaat een sterke ruimtesuggestie.
- (afsnijding) Door het gebruik van afsnijding lijkt het alsof het landschap buiten de randen van de schildering / 'het venster' doorloopt.
- (atmosferisch perspectief) Door toepassing van atmosferisch perspectief wordt de ruimtewerking versterkt / ontstaat de indruk van een (realistisch) vergezicht.
- (doorlopende voorstelling) Door de weergave van een doorlopende (lage) horizon / soortgelijke (grote) wolkenluchten, ontstaat de suggestie van een blik op één doorlopend landschap.

per juist antwoord

1

### 13 maximumscore 3

drie van de volgende:

- Er zijn koeien weergegeven, een populair onderwerp (en een symbool voor Nederland) uit de zeventiende-eeuwse Nederlandse schilderkunst.
- Er is een (Hollands aandoend) vlak / laag rivierlandschap weergegeven (met een stad), een populair onderwerp uit de zeventiende-eeuwse Nederlandse schilderkunst.
- Er is gekozen voor opvallende wolkenluchten en/of een lage horizon, in lijn met het werk van landschapsschilders uit de zeventiende eeuw (zoals Ruysdael).
- De keuze voor een stadsgezicht, met een huis met trapgevel / voor een havengezicht, past in de Hollandse traditie van stadsgezichten / 'straatjes'.
- De keuze voor een 's zomers, heuvelachtig landschap past in de zeventiende-eeuwse traditie van Italianiserende landschappen.
- De kleding, zoals het rode jasje, is vergelijkbaar met de kleding die ook te zien is op zeventiende-eeuwse schilderijen.

per juist antwoord

1

| Vraag | Antwoord | Scores |
|-------|----------|--------|
|-------|----------|--------|

**14 maximumscore 1**

een van de volgende:

- (kunstmarkt) Aan het begin van de negentiende eeuw bloeide de presentatie van en handel in kunst van 'levende meesters' op (salons, kunsthandel / kunstzalen), de kleinere schilderijen waren makkelijker te (her)plaatsen en (dus) ook te verhandelen, de groeiende vraag leidde tot een groeiend aanbod.
- (nationalisme) In de eerste helft van de negentiende eeuw was er sprake van groeiend nationalisme en dit betekende in de kunst(markt) een voorliefde voor de 'zeventiende-eeuwse glorie-dagen van de kunst', en daarmee een voorkeur voor vergelijkbare schilderijen op paneel of doek.

**15 maximumscore 3**

drie van de volgende:

- Ze werken met verf op doek of papier dat op een frame wordt bevestigd.
- Ze plaatsen (sommige) behangsels in een (wand)betimmering / boven een lambrisering.
- Ze gaan uit van een specifieke locatie.
- Ze werken / ontwerpen (voornamelijk) in een atelier / niet op locatie.
- Ze putten hun inspiratie uit beeldend bronmateriaal / voorbeelden en niet uit directe, eigen natuurstudie in de buitenlucht.
- Ze stellen voorstellingen vrijelijk samen uit verschillende bronnen (het betreft geen weergave van een specifieke, reële locatie).
- Ze grijpen qua techniek en effecten terug op voorgangers / op de traditie.

per juist antwoord

1

| Vraag | Antwoord | Scores |
|-------|----------|--------|
|-------|----------|--------|

**16 maximumscore 2**

twee van de volgende:

- (plans / verkleining) Deze werken van Snijder&CO hebben vooral (of alleen) een voorgrond / hebben geen sterke verkleining / geen verre diepte / geen (verre) achtergrond.
- (verkorting, perspectief) In deze werken van Snijder&CO is er nauwelijks sprake van verkorting / zijn er nauwelijks perspectivische lijnen de diepte in.
- (compositie) Deze werken van Snijder&CO zijn enigszins patroonmatig / decoratief / er is sprake van een bepaalde mate van herhaling over het gehele vlak (en daardoor zijn de werken vlakker).
- (overlap, afsnijding) Deze werken van Snijder&CO worden gekenmerkt door vormen / vlakken die veelal naast elkaar staan, in plaats van overlap.
- (lijn, plasticiteit) Deze werken van Snijder&CO zijn tekenachtig / minder schilderachtig (veelal scherp) en hebben daardoor wat minder plasticiteit.
- (atmosferisch perspectief) Deze werken van Snijder&CO zijn tekenachtig / minder schilderachtig en hebben daardoor minder atmosferisch perspectief / dieptesuggestie.

per juist antwoord

1

**17 maximumscore 3**

- de kunstenaar als ambachtsman en/of het klassieke kunstenaarstype 1
- argumenten (twee van de volgende): 2
  - (ambachtelijke locatie / verheerlijken van het metier) Ze presenteren zichzelf in het (werk)atelier.
  - (ambachtelijke houding / verheerlijken van het metier) Ze presenteren zichzelf alsof ze het werk even kort hebben onderbroken voor een foto, te midden van potten verf en kwasten, de bril nog op de neus (en een op tafel) en/of materiaal nog in hun handen.
  - (ambachtelijke kleding / verheerlijken van het metier) Ze presenteren zichzelf in werkkleding (vol verfvlekken).
  - (ambachtelijke attributen en materialen / hechten aan kennis, studie en traditie) Ze presenteren hun ambachtelijke / traditionele werkwijze, met voorbeeldboeken en verschillende materiaal.
  - (ambachtelijke werkstukken / hechten aan traditie) Ze presenteren zichzelf met op de achtergrond hun unieke, ambachtelijke / kundig vervaardigde / traditionele behangsels.

*Opmerking*

*Per juist argument 1 scorepunt toekennen.*

| Vraag                                                                                                                                                                                                                  | Antwoord | Scores |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------|--------|
| <b>18 maximumscore 2</b>                                                                                                                                                                                               |          |        |
| • De overheid stimuleert dat kunstenaars zich opstellen als cultureel ondernemers / zoveel mogelijk zelf inkomsten genereren / dichtbij de samenleving staan.                                                          |          | 1      |
| • Gimenes en Snijder voldoen daaraan doordat ze werken in opdracht / ook workshops geven en daarmee inkomsten genereren met hun kunstpraktijk en/of daarmee dicht bij de samenleving staan.                            |          | 1      |
| <b>19 maximumscore 2</b>                                                                                                                                                                                               |          |        |
| • Het idee van de 'autonome kunstenaar' / de kunstenaar die niet werkt voor de markt of in opdracht, maar vanuit het idee van kunst als zelfexpressie / kunst om de kunst / de visie van de kunstenaar als enige norm. |          | 1      |
| • De kritiek was dat kunstenaars door de subsidies werk maakten dat (te) ver van de maatschappij afstond / dat kunstenaars te sterk afhankelijk waren van subsidies.                                                   |          | 1      |

## De kunstenaar is aanwezig

- 20 maximumscore 2**
- twee van de volgende:
- Door een reeks momenten consequent / met regelmaat vast te leggen door middel van de prikklok.
  - Door zichzelf vast te leggen op een reeks foto's, waarbij veel hetzelfde is (telkens in dezelfde kleding / met dezelfde pose / gezichtsuitdrukking en op dezelfde plek) en alleen de tijd zichtbaar verstrijkt, zoals te zien is aan de fysieke verandering van Hsieh, zoals zijn haar dat langer wordt en/of aan de tijd op de klok.
  - Door zichzelf te filmen, waarmee het verstrijken van de tijd zichtbaar wordt.
- per juist antwoord

1

| Vraag | Antwoord | Scores |
|-------|----------|--------|
|-------|----------|--------|

**21 maximumscore 3**

- Lichamelijke tijd gaat over de persoonlijke / menselijke / subjectieve / geestelijke ervaring van tijd. 1
- Kloktime verwijst naar de objectieve (onpersoonlijke) / technische / natuurkundige tijd zoals een klok die registreert / aangeeft. 1
- Het antwoord moet de volgende strekking hebben: De gemiste tijden tonen aan dat Hsieh er is / leeft, want de gemiste momenten tonen aan dat de opdracht die Hsieh zichzelf oplegt (ieder uur van de dag klokken) menselijkerwijs (fysiek en geestelijk) niet haalbaar is en/of dat de mens feilbaar is / dat de mens geen machine is. 1

**22 maximumscore 1**

Een juist antwoord bestaat uit een interpretatie waarin een relatie wordt gelegd tussen de persoonlijke omstandigheden / de biografie van Hsieh en een kenmerk of doel van zijn project.

Voorbeelden van juist antwoord zijn (een van de volgende):

- Als illegale vluchteling had Hsieh beperkte mogelijkheden in het openbare bestaan in de Verenigde Staten en zat hij in zekere zin gevangen. Dit werk is te zien als symbool van deze situatie: leven in beperkende omstandigheden en/of kunst biedt de ruimte / vrijheid om naar eigen inzicht vorm te geven aan het leven / aan de tijd, daar is geen officiële instantie / is geen officiële erkenning voor nodig.
- Als illegale vluchteling bestaat Hsieh officieel niet in de Verenigde Staten, maar met dit kunstwerk kan hij zijn leven / zijn aanwezigheid vormgeven / zijn leven zichtbaar maken en zijn bestaan aantonen / zorgt hij zelf voor erkenning.
- Doordat Hsieh veertien jaar lang een illegale vluchteling was, zal hij het leven hebben ervaren als ingeperkt / niet-vrij of zelfs een gevangene (vanwege de dreiging opgepakt / uitgezet te worden), dit is weerspiegeld in *Time Clock Piece*, waar hij in een uniform zich als 'een gevangene' ieder uur trouw voor de camera meldt (hij gedraagt zich als een gevangene van de tijd).
- Als vluchteling vond Hsieh een (veilige) plek in de Verenigde Staten. Dit werk kan gezien worden als een boetedoening / als een dankbetuiging voor het kunnen of mogen leven in een ander, veilig land / voor het vinden van een thuis in een andere cultuur.

| Vraag | Antwoord | Scores |
|-------|----------|--------|
|-------|----------|--------|

**23 maximumscore 3**

drie van de volgende:

- Bij een conceptueel kunstwerk staat het idee centraal / vormt het idee het uitgangspunt en doel, en niet het beeld. Het gaat in dit kunstwerk om het tonen van tijd / leven, en niet zozeer om de esthetiek van het beeld / de installatie (de presentatie had ook een andere vorm kunnen krijgen).
- Bij een conceptueel kunstwerk worden het uitgangspunt en/of de te volgen werkwijze vaak van tevoren geformuleerd. Bij dit kunstwerk is er (ook) sprake van een tevoren opgesteld plan met een begin- en einddatum en te volgen werkwijze.
- Bij conceptuele kunst wordt vaak sterk afgeweken van de traditionele vormen (zoals een beeld of schilderij) en/of wordt soms gekozen voor een vorm die direct ingrijpt in de omgeving / het leven (het past vaak niet eenvoudig op een sokkel of aan de muur). Dit kunstwerk bestaat uit een project dat uitgaat van / uitgevoerd wordt in het dagelijks leven.
- Bij een conceptueel kunstwerk staat in de uitvoering de kunstenaar zelf niet of minder centraal. Dit kunstwerk kan in principe opnieuw en/of door anderen (ook) worden uitgevoerd.

per juist antwoord

1

**24 maximumscore 2**

Het antwoord moet de volgende strekking hebben:

- *Time Clock Piece*: Hsieh gebruikt zijn leven als materiaal voor het kunstwerk. / Hsieh heeft nauwelijks nog tijd om te leven naast / vanwege dit kunstwerk. Er is nauwelijks ruimte meer voor levenstijd want bijna alles wordt ingenomen door kunsttijd. (Zijn 'gewone leven' wordt steeds onderbroken, hij kan bijvoorbeeld nooit doorslapen.)
- *Thirteen Year Plan*: Het verschil (of de verhouding) tussen kunst- en levenstijd is onduidelijk: Hsieh laat dertien jaar lang niets aan de buitenwereld van zijn kunstwerk zien (hij legt geen 'verantwoording' af, zoals in *Time Clock Piece*) en aan het einde van de dertien jaar blijkt dat zijn leven zelf (of: het in leven blijven) het kunstwerk is. Daarmee suggereert Hsieh (achteraf) eigenlijk dat overleven / in leven blijven de kunst is / het leven kunst is.

1

1

| Vraag | Antwoord | Scores |
|-------|----------|--------|
|-------|----------|--------|

**25 maximumscore 3**

drie van de volgende:

- Het innemen van medicijnen wijst op het jezelf dwingen (controleren) om in een andere (in dit geval oncontroleerbare) toestand te komen (de 'normale' toestand loslaten).
- Het (proberen te) bedwingen van spiertrekkingen wijst op controle over jezelf houden. (Het lijkt erop dat Abramović de controle probeert vast te houden, ze blijft op haar stoel zitten, ondanks het samentrekken van spieren.)
- Het gebruiken van medicatie om 'gedragsstoornissen te kalmeren' wijst op het streven om controle te hebben / om het effect ongedaan te maken van de medicijnen die haar controle deden verliezen.
- Het volhouden van het plan van de performance wijst op controle over jezelf / wijst op discipline.
- Het wachten tot de controle terugkomt / het hervinden van een stabiele lichamelijke toestand zonder medicatie wijst op controle over jezelf.

per juist antwoord

1

**26 maximumscore 2**

twee van de volgende:

- (intens staren) Het voortdurend, de hele dag lang, ondergaan van (onderzoekende / peilende) blikken / confrontaties / het bekeken worden / bekeken/onderzocht worden door de deelnemers (en daarop niet anders reageren dan door zwijgend terugkijken) vergt discipline / controle / mentale kracht en was voor Abramović intens / uitputtend.
- (heftige emoties) Veel deelnemers waren geëmotioneerd (ze gingen bijvoorbeeld huilen). Deze sterke emoties hadden hun weerslag op de emoties van Abramović en dat maakte de performance intens voor haar.
- (onverwachte reacties) Sommige deelnemers reageerden verrassend / onverwacht. Het anticiperen / (niet) reageren op verschillende situaties / het schakelen tussen verschillende situaties en/of emoties is intens / uitputtend.
- (afleidingen) Het omringend publiek praatte, maakte foto's, liep heen en weer enzovoort, en daarom was het voor Abramović moeilijk om geconcentreerd te blijven.

per juist antwoord

1

| Vraag | Antwoord | Scores |
|-------|----------|--------|
|-------|----------|--------|

**27 maximumscore 3**

- De kleuren kunnen een diepere, symbolische betekenis hebben, bijvoorbeeld de (gewenste) gemoedstoestand van Abramović en/of haar energieniveau en/of een religieuze betekenis. 1
- Voorbeelden van een connotatie van de kleur kunnen zijn (een van de volgende): 1
  - rood staat voor kracht / energie / gevaar / liefde
  - wit staat voor reinheid / kalmte / rust / ingetogenheid / spiritualiteit
  - donkerblauw staat voor meditatie / is een hemelse kleur / ontstijgt het aardse (hier-en-nu) / verwijst naar religie (Maria)
- kenmerk (een van de volgende): 1
  - De jurken zijn lang / zwaar (van een dikke stof) / zijn een gewaad / omsluiten het lichaam / bedekken de benen en armen en/of zijn gesloten tot aan de hals): het aardse / lichamelijke / alledaagse wordt verhuld / wordt naar de achtergrond gedrongen.
  - De jurken hebben een lange sleep; dit maakt ze feestelijk / onalledaags / plechtig en het uitzonderlijke suggereert het bijzondere / het ceremoniële.
  - De jurken hebben wel een verschillende kleur, maar steeds precies hetzelfde model / ontwerp, dit suggereert dat het model hoort bij dit specifieke ritueel.

| Vraag | Antwoord | Scores |
|-------|----------|--------|
|-------|----------|--------|

**28 maximumscore 2**

voorbeelden van een goed antwoord:

- kunstenaarsmythe: de kunstenaar als een (geniale) superheld / superster 1
- (re)presentatie (een van de volgende): 1
  - Abramović laat zich uitgebreid filmen / fotograferen.
  - Abramović staat (of zit) centraal / staat in 'de spotlights'.
  - Publiek staat (uren) in de rij voor een ontmoeting met Abramović.
  - Abramović wordt omringd door een groot publiek / haar 'fans'.
  - Abramović wordt bijgestaan door een team van assistenten.
  - Abramović wordt gevierd / bewierookt (applaus en buigingen).

of

- kunstenaarsmythe: de kunstenaar als magiër / priesteres / healer / sjamaan / godin / engel / heilige 1
- (re)presentatie (een van de volgende): 1
  - Abramović draagt plechtige / ceremoniële jurken.
  - Abramović zit stoïcijns / in trance / statig rechtop / op een troon.
  - Publiek staat zichtbaar (uren) in de rij voor een (korte) ontmoeting (audiëntie) met Abramović.
  - De assistenten in witte jassen lijken volgelingen / assistenten bij een groep/club waarvan Abramović de 'voorganger' of leider is.

of

- kunstenaarsmythe: de romantische kunstenaar 1
- (re)presentatie (een van de volgende): 1
  - Abramović' werk is direct verbonden met haar persoonlijke gesteldheid / emotie.
  - Abramović zit stoïcijns / in trance.
  - Abramović kleedt / gedraagt zich afwijkend / plaatst zichzelf nadrukkelijk buiten het alledaagse.

of

- kunstenaarsmythe: de avant-garde kunstenaar en/of de postartist 1
- (re)presentatie: Abramović stelt zich op ten dienste van de maatschappij / gaat een dialoog aan met het publiek / wil daadwerkelijk contact maken (en in het geval van de postartist: de dialoog / de maatschappelijke betrokkenheid beperkt zich tot de grenzen van de kunstwereld / het museum). 1

## 5 Aanleveren scores

---

Verwerk de scores van de alfabetisch eerste vijf kandidaten per examinator in de applicatie Wolf. Cito gebruikt deze gegevens voor de analyse van de examens. Om de gegevens voor dit doel met Cito uit te wisselen dient u ze uiterlijk op 23 mei te accorderen.

Ook na 23 mei kunt u nog tot en met 11 juni gegevens voor Cito accorderen. Deze gegevens worden niet meer meegenomen in de hierboven genoemde analyses, maar worden wel meegenomen bij het genereren van de groepsrapportage.

Na accordering voor Cito kunt u in Wolf de gegevens nog wijzigen om ze vervolgens vrij te geven voor het overleg met de externe corrector. Deze optie is relevant als u Wolf ook gebruikt voor uitwisseling van de gegevens met de externe corrector.

### tweede tijdvak

Ook in het tweede tijdvak wordt de normering mede gebaseerd op door kandidaten behaalde scores. Wissel te zijner tijd ook voor al uw tweede-tijdvak-kandidaten de scores uit met Cito via Wolf. Dit geldt **niet** voor de aangewezen vakken.

## 6 Bronvermeldingen

---

### Blok 1

- afb 1      [wikipedia.org](https://www.wikipedia.org)
- afb 2      <https://cdt51.media.tourinsoft.eu/upload/CathedraleReims-E.Goulet-Coll.ADT-Marne1.jpg>
- afb 3      [wikipedia.org](https://www.wikipedia.org)
- afb 4      [wikipedia.org](https://www.wikipedia.org)
- afb 5      <https://www.medieval.eu/cathedral-poitiers/>
- afb 6      <https://www.archdaily.com.br/br/954824/amarelo-azul-e-vermelho-o-uso-das-cores-primarias-em-projetos-de-arquitetura/5ffc965b63c0177f07000001-amarelo-azul-e-vermelho-o-uso-das-cores-primarias-em-projetos-de-arquitetura-imagem>
- afb 7      <https://www.archdaily.com.br/br/954824/amarelo-azul-e-vermelho-o-uso-das-cores-primarias-em-projetos-de-arquitetura/5ffc965b63c0177f07000001-amarelo-azul-e-vermelho-o-uso-das-cores-primarias-em-projetos-de-arquitetura-imagem>
- afb 8      [https://pt.wikipedia.org/wiki/Ficheiro:Theo\\_van\\_Doesburg\\_014\\_before\\_restoration.jpg](https://pt.wikipedia.org/wiki/Ficheiro:Theo_van_Doesburg_014_before_restoration.jpg)
- afb 9      [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Haarlem\\_Kathedraal\\_Sint\\_Bavo\\_Chor\\_2.jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Haarlem_Kathedraal_Sint_Bavo_Chor_2.jpg)
- afb 10     [wikipedia.org](https://www.wikipedia.org)
- afb 11     <https://www.nd.nl/cultuur/cultuur/619611/muurschilderingen-van-gijs-frieling-kunst-die-weer-verdwijnt>
- afb 12     <https://www.kerkengek.nl/nieuwe-schoonheid-bijbelse-oplading-haarlemse-kathedraal/>
- afb 13     <https://www.kerkengek.nl/nieuwe-schoonheid-bijbelse-oplading-haarlemse-kathedraal/>
- afb 14     <https://www.gijsfrieling.nl/>

## Blok 2

- afb 15 Dordrechts Museum
- afb 16 Dordrechts Museum
- afb 17 Vereniging Rembrandt, <https://vereniging-rembrandt.ams3.cdn.digitaloceanspaces.com/production/art/DM-005-858a-2.jpg>
- afb 18 Vereniging Rembrandt, <https://vereniging-rembrandt.ams3.cdn.digitaloceanspaces.com/production/art/DM-005-858d.jpg>
- afb 19 <https://www.snijder-co.nl/webshop/finch/>
- afb 20 <https://www.snijder-co.nl/2019/01/11/keizerlijk-beschilderd-behang/>
- afb 21 <https://www.snijder-co.nl/2019/01/11/keizerlijk-beschilderd-behang/>
- afb 22 <https://www.snijder-co.nl/about-1/>
- afb 23 <https://www.rijnmond.nl/nieuws/192661/van-eigen-bodem-behangkunstenaars-in-het-rotterdamse-liskwartier>

## Blok 3

- afb 24 <https://www.tate.org.uk/tate-etc/issue-40-summer-2017/interview-tehching-hsieh-marina-abramovic>
- afb 25 <https://www.tribune.com/arti-visive/arte-contemporanea/2017/06/biennale-venezia-tehching-hsieh-padiglione-taiwan/>
- afb 26 <https://www.art-almanac.com.au/tehching-hsieh-one-year-performance-1980-1981-2/>
- afb 27 <https://we-make-money-not-art.com/book-review-out-of-now-the-lifeworks-of-tehching-hsieh/>
- afb 28 <https://www.e-flux.com/announcements/54717/tehching-hsiehdoing-time/>
- afb 29 <https://www.artshelp.com/marina-abramovic-performance/>
- afb 30 [https://pt.m.wikipedia.org/wiki/Ficheiro:Marina\\_Abramovi%C4%87,-The\\_Artist\\_is\\_Present,\\_2010.jpg](https://pt.m.wikipedia.org/wiki/Ficheiro:Marina_Abramovi%C4%87,-The_Artist_is_Present,_2010.jpg)
- afb 31 <https://smarthistory.org/marina-abramovic-the-artist-is-present/>
- afb 32 <https://concreteplayground.com/brisbane/arts-entertainment/art/understanding-the-work-of-marina-abramovic-in-five-phases>
- afb 33 <https://hyperallergic.com/49583/could-wearing-a-painters-coat-make-you-a-better-painter/>
- afb 34 <https://crossroadsnconstelations.weebly.com/artist-log/marina-abramovic-the-artist-is-present>